

SPECIFIČNOST KADROV V DOMOZNANSKI DEJAVNOSTI

Sandra Kurnik Zupanič, Varja Praznik, mag. Vlasta Stavbar, Univerzitetna knjižnica Maribor

UDK 023-057:027.7:908(497.4)

Povzetek

Izhodiščno tezo, da je specifičnost kadrov v domoznanski dejavnosti pogojena s specifičnostjo te dejavnosti v knjižnici, so rezultati raziskave potrdili. Med strokovnimi kadri v 61-ih knjižnicah, ki so bile zajete v raziskavo, se z domoznansko dejavnostjo ukvarja 53 ljudi oz. 8 %. Raznolika delovna opravila, s katerimi se srečujejo pri svojem delu, so oblikovala poseben lik ("realni tip") domoznanca, ki je v eni osebi zbiralec, obdelovalec in posredovalec domoznanskega gradiva in informacij, raziskovalec, publicist, avtor razstav, obiskovalec domoznanskih prireditev in še kaj. Z navedenimi lastnostmi se močno približuje teoretično zasnovanemu liku ("idealnemu tipu") domoznanca.

UDC 023-057:027.7:908(497.4)

Summary

The basic thesis of the research was confirmed, that typical characteristics of staff of the local documentation service depend on their specific activities in the library. The research has included 61 libraries and their specialists. It has been found that 53 employees or 8 % of the total are occupied with the local documentation activity. Different kinds of tasks have influenced the employees to become a "specific type" of local studies librarians. He or she is multiskilled in collecting, processing, delivering documents and information and besides also a researcher, a publicist, an exhibition organiser, an event visitor etc. The characteristics mentioned give us a closer impression of a theoretically based image of an "ideal type" of the local studies librarian.

1. Uvod

Med leti 1990 in 1995 je število informacij, ki smo jih posredovali v tedanjem Domoznanskem informacijskem dokumentacijskem centru Univerzitetne knjižnice Maribor (danes Enota za domoznanstvo) skokovito naraščalo. Leta 1990 smo dali 220 informacij, leta 1992 že 465 in leta 1995 kar 816 informacij. Večje število danih informacij je bilo pogojeno tudi z večjim številom uporabnikov v Domoznanskem centru. Konec leta 1995 se je tako pokazala potreba po sistematičnem spremljanju uporabnikov informacij o domoznanski tematiki.

Raziskavo o uporabnikih v tedanjem Domoznanskem informacijskem dokumentacijskem centru UKM smo pričeli izvajati januarja 1996. Zasnovali smo jo kot longitudinalno raziskavo, ki bo tekla daljše časovno obdobje. V strokovni literaturi nismo našli ustrezne metodologije raziskave, zato smo jo na podlagi izkušenj izdelali sami. Dane informacije in uporabnike le-teh smo sproti beležili v vprašalnik. Zaradi verifikacije tega vprašalnika in celotne metodologije raziskave smo se odločili, da najprej opravimo pilotno raziskavo. Po šestih mesecih (julija 1996) smo podatke obdelali predvsem z namenom, da ugotovimo ustreznost zastavljenega vprašalnika in z njim zbranih podatkov. Rezultate te začetne, pilotne raziskave ter zaključke oz. smernice za nadaljnje delo smo predstavili na Strokovnem posvetovanju ZBDS "Knjižnica in njeni uporabniki" leta 1996 v Termah Čatež.

Med zaključki lanske raziskave smo navedli, da bi bilo za prihodnost slovenskega domoznanstva smiselno izdelati enotno metodologijo za spremljanje naših uporabnikov, pravzaprav pa tudi celotnega načina dela. Nekateri poskusi dogovorov o poenotenju dela žal do sedaj niso prinesli vidnih rezultatov in domoznanska dejavnost se v slovenskih knjižnicah odvija v glavnem še naprej zelo stihjsko.

Za začetek reševanja te problematike je potrebno najprej ugotoviti realno stanje domoznanske dejavnosti v slovenskih knjižnicah. Zato smo se v Enoti za domoznanstvo UKM letos odločili, da lansko raziskavo o uporabnikih v nasi enoti, ki jo bomo izvajali do leta 1999, razširimo na celoten slovenski prostor ter v raziskavo vključimo še organiziranost, kadre in način dela v domoznanstvu slovenskih knjižnic. Za letošnje strokovno posvetovanje smo glede na zastavljeno tematiko, a tudi zaradi obsežnosti celotne raziskave, obdelali le en njen segment - kadre. Zanimali so nas torej domoznanci in seveda izzivi, s katerimi se srečujejo pri svojem delu. A ne samo novi izzivi, žal so mnogi stari, nerešeni problemi za nas večkrat še večji izziv.

2. Teoretična izhodišča

Domoznanska dejavnost v knjižnicah in njeni kadri

Domoznanska dejavnost je specifična dejavnost v knjižnici. Domoznanstvo je namreč "proučevanje določenega geografskega območja z najširšega, splošnega vidika (geografsko, arheološko, zgodovinsko, literarno, jezikovno, sociološko, kulturno, gospodarsko, etnološko itd.), ki se v praksi največkrat deli na posamezne specialne vede, v knjižnicah pa pomeni posebno dejavnost."¹ Naloge te dejavnosti, torej domoznanstva, lahko strnemo v dva segmenta:

- zbiranje domoznanskega gradiva, njegova analitična obdelava in ustvarjanje katalogov domoznanske dokumentacije ter hranjenje domoznanskega gradiva;
- distribucija domoznanske dokumentacijske baze (pripravljanje informacij, sestavljanje in objavljanje bibliografij in člankov, razstavna dejavnost, znanstveno delo ipd.).

Domoznanska dejavnost torej posega v oba pola knjižnične organiziranosti, k obdelavi gradiva in k uporabniku.

Kadrovske zahteve domoznanske dejavnosti izhajajo prav iz navedene opredelitve te dejavnosti. Tako kot je specifična sama dejavnost, tako so specifični tudi kadri. Tematska širina kot bistvena značilnost domoznanstva narekuje širok strokovni spekter domoznanskih kadrov. Domoznanci morajo torej imeti formalno izobrazbo iz vsaj ene posamezne vede, pomembne za domoznansko dejavnost. Poleg splošnih potencialnih domoznanskih ved, kot so zgodovina, geografija, etnologija, sociologija ipd., so glede na posamezno domoznansko območje primerna še posebna potencialna znanja, npr. nemški, italijanski, madžarski in hrvaški jezik za narodnostno mešana območja ob državnih mejah, pomorstvo za obmorska območja, ... Optimalno je, da so v domoznanskem oddelku strokovnjaki različnih strok, ki tako skupaj tvorijo kvalitetno celoto, usposobljeno za reševanje domoznanske problematike. Hkratna prisotnost različnih kadrov pomeni tudi različnost glede izobrazbene stopnje. Osnova domoznanske dejavnosti je namreč domoznanska dokumentacija, ki jo lahko zelo uspešno in dobro opravlja knjižničar (s V. stopnjo izobrazbe) z dodatno pridobljenim domoznanskim znanjem.

Ustrezna formalna izobrazba je le nujni, ne pa tudi zadostni pogoj za domoznanca. Domoznanci morajo čim bolj celovito poznati domoznansko materijo,

¹ Kurnik Zupanič, S., Praznik, V., Stavbar, V. "Uporabniki v Domoznanskem informacijskem dokumentacijskem centru Univerzitetne knjižnice Maribor." *Knjižnica* 40(1996)3/4, str. 238.

vezano na njihovo območje. To lahko poimenujemo "praktično domoznansko znanje oz. vedenje", ki si ga domoznanec pridobiva z delom v tej dejavnosti. Šele sposobnost povezave formalno pridobljenega znanja z neformalno (praktično) pridobljenim domoznanskim znanjem oblikuje primeren strokovni kader za domoznansko dejavnost.

Domoznanska dejavnost danes ni samo bibliografsko-dokumentacijsko delo, ki je seveda nesporna osnova te dejavnosti, ampak je vedno bolj usmerjena k svojemu neločljivemu segmentu - uporabniku. Uporabnik pa "zahteva" od domoznanca običajno več kot le golo informacijo. Velikokrat namreč ni dovolj, da uporabniku ponudimo ustrezno domoznansko dokumentacijo (listkovne, računalniške in druge kataloge), saj si povprečen uporabnik sam s tem ne zna pomagati oz. sam ne najde dovolj natančnega in poglobljenega odgovora na svoje vprašanje. Tukaj nastopi knjižničar-domoznanec s svojim prej omenjenim praktičnim domoznanskim znanjem. Le na ta način postane domoznanska informacija popolna in ustrezna za vedno bolj zahtevnega uporabnika. Domoznanska dejavnost se loči od klasične informacijske dejavnosti v knjižnici prav po tem širšem obsegu dokumentov in globljem (analitičnem) zajemanju podatkov iz njih ter intenzivirani vlogi knjižničarja-domoznanca pri podajanju informacij uporabnikom.

Praktično domoznansko znanje si domoznanec nenehno pridobiva z različnimi oblikami dodatnega strokovnega izobraževanja. Ena od najpomembnejših je raziskovalno in študijsko delo. Bogastvo razpoložljivih domoznanskih virov zahteva od domoznanca raziskovalno delo. Vendar domoznanec ni proučevalec v strogem pomenu besede (kot ga je označil Glazer), pač pa opravlja zahtevno in večkrat zamudno delo predpriprave znanstvenega dela. Operira s pomembnimi podatki in informacijami ter mu je s tega vidika zaupano odgovorno delo.

Z raziskovalnim in študijskim delom domoznanec prispeva k strokovnemu vedenju o domoznanskem območju, hkrati pa nadgrajuje tudi svoje znanje. Podobno lahko doseže s samoizobraževanjem s pomočjo domače in tuje literature, bodisi glede domoznanstva kot stroke bodisi glede njegovega domoznanskega območja bodisi glede svoje osnovne stroke. Aktivna ali pasivna udeležba na različnih simpozijih in prireditvah, ki so vezani na to območje, sodelovanje in neformalna izmenjava mnenj s kolegi domoznanci iz drugih knjižnic in sorodnih institucij samo še dodatno dopolnjujejo njegovo domoznansko vedenje.

Zbrano, dokumentirano in obdelano domoznansko gradivo ter nakopičeno domoznansko znanje mora domoznanec nato na različne načine distribuirati med potencialne skupine uporabnikov. Sama akumulacija domoznanskega gradiva in znanj brez posredovanja le-tega uporabniku bi namreč bila mrtev kapital. Površni poznavalec dejavnosti lahko dobi napačen vtis, da gre le za

nenehno kroženje informacij in podatkov v zaključenem krogu (domoznanec informacije črpa iz okolja, kamor se preko uporabnikov ponovno vračajo), vendar se s tem nenehnim kroženjem domoznanske informacije dopolnjujejo in razširjajo. Zato sta domoznanec in uporabnik oz. zbiranje in distribucija domoznanskega gradiva nujno povezana.

Načini distribuiranja in diseminiranja domoznanskega gradiva so zelo različni. Poleg posredovanja informacij uporabnikom kot enega od osnovnih načinov je zelo pomembno bibliografsko delo oddelka. Sestavljanje in objavljanje bibliografij, tako tematskih kot osebnih, je odgovorno in nujno delo dokumentalista. S tem prav tako prispeva k večjemu in popolnejšemu vedenju o domačem območju ter nudi večjo dostopnost gradiva širšemu krogu uporabnikov. Domoznanec mora sodelovati tudi pri sestavljanju nacionalne bibliografije, saj bi bilo napak, da obdelani dokumenti neke regije ne bi bili zabeleženi tudi v nacionalnem pogledu.

Uspešen način diseminacije domoznanskega znanja med širok krog uporabnikov predstavlja publicistična dejavnost. Z objavljanjem člankov o zanimivih dogodkih in osebnostih z domačega območja v lokalnem časopisu se domoznanska dejavnost lahko uspešno predstavi javnosti. Publicistična dejavnost pa je lahko z zahtevnejšimi deli, kot so že omenjene bibliografije, usmerjena k točno določenemu krogu uporabnikov.

Zelo pomemben način distribucije domoznanskega znanja je delo domoznanca na izobraževalnem področju. Razstavna dejavnost je ena izmed tistih oblik izobraževanja, kjer pridobijo tako avtorji razstave kot obiskovalci. Pomembno vlogo odigra domoznanec tudi s sodelovanjem in svetovanjem pri raziskovalnih nalogah učencev ter diplomskih in seminarskih nalogah študentov, kolikor so pač vezane na domoznansko gradivo in regijo.

Opisane naloge postavljajo pred domoznanca visoke zahteve ter številne aktivnosti, kar daje delu tudi večjo vrednost in pestrost. Hkrati pa oblikujejo "idealni tip" domoznanca, ki naj bi služil za model pri oblikovanju njegovega "realnega tipa".² Pri tem jim je danes v pomoč nova informacijska tehnologija, ki sicer zahteva od domoznancev nenehno učenje in prilagajanje, obenem pa omogoča knjižnično-informacijsko visoko kvalitetno celoto, prijazno do zahtevnega uporabnika

Kljub razvoju (knjižničarske) znanosti in tehnologije pa ostaja vsebina domoznanstva enako bogata in vredna obdelave in pozornosti. V perspektivi poenotena slovenska domoznanska mreža (organizacijsko in tehnološko) bo

2 Termin "idealni tip" predstavlja metodološko kategorijo, kot jo je zasnoval meščanski sociolog Max Weber. Gre za hipotetični model družbene vloge, takšne, kot naj bi bila. Z njegovo pomočjo zaznavamo razlike med našim znanjem o družbeni stvarnosti in to stvarnostjo samo. Goričar, J. *Oris razvoja socioloških teorij*. Maribor: Obzorja, 1969, str. 129.

še vedno potrebovala domoznanca kot specifičen kader, ki bo s svojim znanjem selektivno ustvarjal domoznansko bazo in ki bo v veliki količini podatkov znal pravilno usmerjati uporabnika.

3. Metodološka izhodišča

Določitev namena in vsebine raziskave

Z raziskavo smo želeli popisati stanje domoznanske dejavnosti v slovenskih knjižnicah in znotraj tega seveda popisati tudi kadre. Zanimalo nas je število ljudi, ki opravljajo domoznansko dejavnost, njihova formalna izobrazba, načini dodatnega strokovnega izobraževanja, delovna opravila, ki jih opravljajo ipd. Zbrani in obdelani podatki bi lahko kasneje predstavljali osnovo za dogovor o poenotenju dela v slovenskem domoznanstvu.

Opredelitev opazovanega pojava (opredelitev populacije in enote raziskovanja)

Pojav, ki smo ga proučevali z našo raziskavo - domoznansko dejavnost - izvajajo v slovenskem knjižničnem prostoru splošnoizobraževalne knjižnice. Le-te so torej predstavljale populacijo našega raziskovanja. Pri zbiranju podatkov nismo zajeli samo vzorca, ampak celotno populacijo, saj obsega le 61 knjižnic (60 splošnoizobraževalnih knjižnic in 1 druga knjižnica). Vsaka knjižnica je predstavljala posamezno enoto proučevane populacije. Seveda nas ni zanimala posamezna knjižnica kot takšna, ampak njen način izvajanja domoznanske dejavnosti oz. za pričujočo raziskavo njen domoznanski kader.

Zbiranje podatkov o opazovanem pojavu

Zbiranje podatkov o opazovanem pojavu oz. populaciji je potekalo z metodo popolnega in posrednega opazovanja. Popolnega zato, ker smo s popisom stanja zbirali podatke o celotnem opazovanem pojavu v nekem danem trenutku (v našem primeru je bil ta kritični trenutek 30. 6. 1997), posrednega pa zato, ker podatkov o populaciji nismo zbirali sami neposredno, temveč so nam jih posredovale osebe, ki jih poznajo. Anketirani so nam podatke posredovali s pomočjo vprašalnika, ki smo jim ga poslali sredi junija 1997.

domoznanske dejavnosti. Glede na zunanjo strukturo so anketirani izpolnjevali vprašalnik v zvezi s splošnim načinom opravljanja domoznanske dejavnosti (ali pri njih deluje samostojni domoznanski oddelk ali domoznansko dejavnost opravljajo znotraj drugega oddelka ali pa domoznansko dejavnost za njih opravlja druga knjižnica). Glede na notranjo strukturo so anketirani odgovarjali na vprašanja v zvezi z organiziranostjo in kadri, načinom dela ter uporabniki. Obe smeri strukturiranosti vprašalnika sta kompatibilni.

Z odgovorom na 2. vprašanje v vprašalniku naj bi se anketirani opredelili v zvezi z zunanjo strukturo opravljanja domoznanske dejavnosti in glede na to selektivno nadaljevali izpolnjevanje vprašalnika. Anketirani v knjižnicah, ki domoznansko dejavnost opravljajo v samostojnih oddelkih, naj bi izbrali odgovor A) ter nadaljevali z vprašanji 4 - 10 (organiziranost in kadri), prešli na vprašanja 18 - 30 (način dela) ter končali z vprašanji 31 - 33 (uporabniki). Anketirani v knjižnicah, ki domoznansko dejavnost opravljajo znotraj drugega oddelka, naj bi v 2. vprašanju izbrali odgovor B) ter nadaljevali z vprašanji 11 - 17 (organiziranost in kadri), prešli na vprašanja 18 - 30 (način dela ter končali z vprašanji 31 - 33 (uporabniki). Anketirani v knjižnicah, za katere domoznansko dejavnost opravljajo druge knjižnice, bi izbrali odgovor C) ter prešli na 3. vprašanje, s katerim bi tudi zaključili izpolnjevanje vprašalnika.

Pri sestavljanju vprašalnika smo se držali nekaterih splošnih načel izvajanja opazovanja in popisovanja družbenih pojavov. Vprašalnik smo poskušali sestaviti kar se da enostavno in pregledno, hkrati pa upoštevati razlike med knjižnicami glede opravljanja domoznanske dejavnosti. Tretjina vprašanj je bila odprtega tipa, za katera so anketirani sami formirali odgovore. Tretjina vprašanj je bila zaprtega tipa, kjer so se anketirani odločili za enega ali več danih odgovorov. Zadnje tretjino so predstavljala vprašanja kombiniranega tipa, kjer so se anketirani odločili za enega ali več danih odgovorov, pustila pa se jim je tudi možnost "drugo", ko so sami dopisali ustrezen oz. dodaten odgovor, ki ga mi nismo predvideli. Zbrani podatki žal niso bili popolni, saj nam anketirani niso odgovorili na vsa vprašanja.

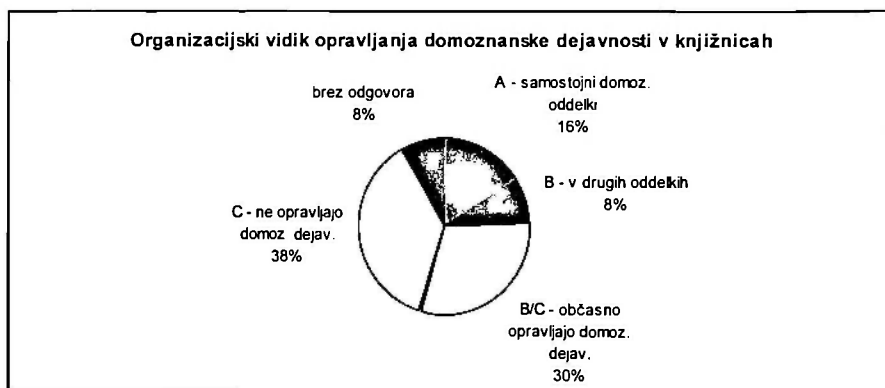
4. Statistična analiza

Od celotne populacije 61-ih knjižnic, ki smo jih zajeli v raziskavo ter jim poslali vprašalnike, se je našemu vabilu odzvalo 56 knjižnic (91,8 %). Do prvotno predvidenega roka za vračilo vprašalnikov (do 1. julija 1997) nam je odgovorila le manj kot polovica anketiranih (27 oz. 44,3 %). Po telefonskem posredovanju se je odzvalo še 29 knjižnic (47,5 %), 5 vprašalnikov (8,2 %) pa ni bilo vrnjenih niti do 1. avgusta 1997, ki je predstavljal zadnji rok za obdelavo podatkov. Vzroki za to, da nam osmina anketiranih ni odgovorila,

so se nam razkrili ob (večkratnem) telefonskem posredovanju. Kot enega od glavnih vzrokov so anketirani navajali poletni dopustniški čas, kot drugega pa, da se kljub navodilom v spremnem dopisu in kljub strukturiranosti vprašalnika in prilagojenosti različnim tipom knjižnic niso "našli" v vprašalniku. Vprašalnik smo sestavili na podlagi v preteklosti dogovorjene razdelitve opravljanja domoznanske dejavnosti v slovenskih knjižnicah, že ti prvi odzivi anketiranih pa so pokazali drugačno sliko stanja.

Z odgovorom na uvodno vprašanje (2. vprašanje v vprašalniku) so se anketirani opredelili glede formalnega (organizacijskega) vidika opravljanja domoznanske dejavnosti. V desetih knjižnicah (16,4 %) opravljajo domoznansko dejavnost samostojni oddelki (odgovor A). 23 knjižnic (37,7 %) je odgovorilo, da domoznansko dejavnost opravljajo znotraj drugega oddelka (odgovor B), za prav tako 23 knjižnic (37,7 %) pa domoznansko dejavnost opravljajo druge knjižnice (odgovor C). Za 5 enot proučevane populacije (8,2 %) nismo prejeli podatka. Pri nadaljnji obdelavi podatkov smo ugotovili, da sta se med knjižnicami, ki so se odločile za odgovor B, oblikovali dve skupini: prva, kjer domoznansko dejavnost opravljajo znotraj drugega oddelka, vendar vsaj polovico delovnega časa oz. vsaj 20 ur tedensko (5 knjižnic oz. 8,2 %) in druga skupina, kjer domoznansko dejavnost opravljajo manj kot 10 ur tedensko, kar pravzaprav pomeni občasno (18 knjižnic oz. 29,5 %). Glede na te odgovore smo anketirane tako razdelili v 4 skupine:

- SKUPINA A: domoznansko dejavnost opravljajo samostojni oddelki;
- SKUPINA B: domoznanska dejavnost se opravlja znotraj drugega oddelka, vendar vsaj 20 ur tedensko;
- SKUPINA B/C: domoznanska dejavnost se opravlja znotraj drugega oddelka, vendar manj kot 10 ur tedensko in
- SKUPINA C: ne opravljajo domoznanske dejavnosti.

Glede na navedeno umestitev knjižnic v posamezno skupino smo nato obdelali in analizirali nadaljnje podatke. Za pričujočo raziskavo navajamo samo podatke o kadrih, ki se ukvarjajo z domoznansko dejavnostjo, torej o domoznancih.

Skupina A

V skupino knjižnic, kjer opravljajo domoznansko dejavnost samostojni oddelki, se je umestilo 10 oz. 16,4 % anketiranih knjižnic. Med temi knjižnicami je 9 splošnoizobraževalnih knjižnic in Univerzitetna knjižnica Maribor, ki na podlagi dolgoletne tradicije in v skladu z dogovorom z Mariborsko knjižnico prav tako opravlja domoznansko dejavnost. Med SIK-i so štiri II. tipa, štiri III. tipa ter ena celo IV. tipa. Na podlagi strokovnega razgovora o domoznanski dejavnosti, ki je bil 19. 1. 1993 v NUK-u³ smo pričakovali, da se bodo v to skupino anketiranih umestili predvsem SIK-i II. tipa.

V polovici anketiranih knjižnic iz te skupine delujejo samostojni domoznanski oddelki pod preprostim in dovolj zgovornim nazivom "domoznanski oddelk". Tudi v drugi polovici knjižnic imajo domoznanski oddelki zelo podobne nazive: "oddelek domoznanstva", "oddelek za domoznanstvo", "domoznanstvo", "enota za domoznanstvo" in enkrat pod nazivom, ki bolj podrobno opredeljuje vsebino dela oddelka: "oddelek za posebne zbirke, dokumentacijo in raziskovalno delo".

Kot samostojne organizacijske enote znotraj knjižnic domoznanski oddelki delujejo od sredine 60. let naprej, ko sta bila ustanovljena prva dva oddelka (Maribor, Novo mesto). Polovica anketiranih knjižnic te skupine je domoznanske oddelke ustanovila v zadnjem desetletju. To so predvsem knjižnice III. in IV. tipa, ki so se za ta korak odločile verjetno na podlagi povpraševanja po domoznanskih informacijah.

V desetih samostojnih domoznanskih oddelkih je zaposlenih 23 ljudi, kar pomeni 2,3 zaposlena na posamezni oddelk. Vendar so razlike med oddelki zelo velike. V polovici domoznanskih oddelkov je le eden zaposlen, v treh so po trije ter v dveh oddelkih štiri oz. pet ljudi. Vendar jih od teh 23-ih le 16 (69,6 %) opravlja delo domoznancev s polnim delovnim časom 40 ur tedensko, ostalih 6 (26,1 %) pa s polovičnim delovnim časom oz. 20 ur tedensko. En zaposleni opravlja domoznansko dejavnost le z dvotretjinsko obvezo. Formalno opravlja domoznansko dejavnost v 10 knjižnicah tako le 19 polno zaposlenih.

3 Goropevšek, B. "Strokovni razgovor o domoznanski dejavnosti." *Knjižničarske novice* 3(1993)2, str. 6-7.

Izobrazba večine domoznancev (87 %) je višja oz. visoka, le 2 oz. 8,7 % imata srednješolsko izobrazbo in samo eden ima opravljen magisterij (iz zgodovine). Vsi domoznanci z dokončano višjo oz. visoko šolo imajo družboslovno izobrazbo, razen enega, ki je študiral pomorstvo, kar pa je glede na domoznansko območje, kjer deluje, pravzaprav ustrezno. V glavnem so doštudirali dvopredmetne družboslovne študije, med katerimi se po trikrat oz. dvakrat pojavljajo umetnostna zgodovina, primerjalna književnost, arheologija, geografija, italijanski in francoski jezik, po enkrat pa zgodovina, sociologija, slovenski, angleški, hrvaški jezik ter klasična filologija. Štirikrat se pojavi bibliotekarstvo.

Formalno pridobljeno izobrazbo domoznanci dopolnjujejo z dodatnim strokovnim izobraževanjem ter pridobivanjem praktičnih domoznanskih znanj. Vsi anketirani se udeležujejo organiziranih oblik izobraževanja znotraj stroke (predavanj, tečajev ipd.), kolikor so le-ta pač organizirana. Velika večina (90 %) se jih poslužuje neformalnih načinov izobraževanja, kot so izmenjave mnenj s kolegi-domoznanci iz drugih knjižnic, samoizobraževanje s pomočjo domače in tuje literature ter obiskovanje prireditev na domoznanskem območju. Veliko (70 %) jih sodeluje s kolegi iz sorodnih institucij (galerije, muzeji ipd.). Le v manjši meri pa se domoznanci udeležujejo raznih jezikovnih in računalniških tečajev (30 %) oz. se odločajo za nadaljnjo pridobitev strokovnih nazivov (specializacije, magisteriji, doktorati).

Pri analizi sistematiziranih domoznanskih delovnih mest v tej skupini knjižnic se kaže velika neenotnost. Kljub temu, da je 10 knjižnic odgovorilo, da ima samostojne domoznanske oddelke, jih ima mesto vodje sistematiziranih le polovica. S tem odgovorom se organizacijska samostojnost ostalih petih oddelkov dejansko poruši. 13 zaposlenih (56,6 %) zaseda delovno mesto bibliotekarja (oz. bibliotekarja-dokumentalista, bibliotekarja-informatorja, bibliotekarja-kustosa posebnih zbirk in dokumentalista), 3 (13 %) zasedajo delovno mesto višjega knjižničarja ter 2 (8,7 %) delovno mesto knjižničarja.

Kako poteka delo teh domoznancev oz. katere so njihove naloge? Anketirani so ocenili (saj tega v praksi ne merijo), da največ delovnega časa (60 %) porabijo za ustvarjanje domoznanske baze. Za eno od osnovnih oblik distribucije te baze - za posredovanje informacij uporabnikom - porabijo v povprečju 20 % delovnega časa. Za razstavno dejavnost porabijo 6 % delovnega časa, za publicistično dejavnost ter dodatno izobraževanje po 4 %, za raziskovalno študijsko dejavnost in ostale dejavnosti pa po 3 %.

Skupina B

V okviru drugega oddelka opravlja domoznansko dejavnost 5 anketiranih knjižnic (8,2 %),

Štiri so knjižnice II. tipa, ena pa knjižnica III. tipa. Domoznansko dejavnost opravljajo v okviru študijskega oddelka (3 knjižnice) oz. v okviru splošne dejavnosti knjižnice (2 knjižnici). V eni knjižnici so to dejavnost pričeli opravljati v drugi polovici 50. let, ostale pa med leti 1975 in 1992.

Z domoznanstvom se v teh petih knjižnicah ukvarja 7 ljudi - v treh knjižnicah po eden ter v dveh po dva. Vendar le 4 (57,1 %) v polnim delovnim časom 40 ur tedensko, ostali trije pa z dvotretjinsko, polovično in enotretjinsko delovno obvezo. Formalno to pomeni 5 polno zaposlenih domoznancev. Izobrazba vseh je visokošolska, in sicer iz naslednjih (dvo predmetnih) področij: štirikrat slovenski jezik, dvakrat zgodovina ter po enkrat etnologija, sociologija in umetnostna zgodovina.

Dodatno strokovno izobrazbo si domoznanci v vseh anketiranih knjižnicah te skupine pridobivajo z organiziranim izobraževanjem znotraj stroke. Večina le-teh (4 knjižnice) si jih domoznansko obzorje razširja z neformalno izmenjavo mnenj s kolegi iz drugih knjižnic ter s kolegi iz sorodnih institucij (3 knjižnice). Prav toliko se jih udeležuje raznih prireditev na domoznanskem območju. Le v po eni knjižnici se samoizobražujejo s pomočjo domače in tuje literature ali pa obiskujejo jezikovne tečaje. V niti eni knjižnici se nadalje ne izobražujejo za pridobitev višje formalne izobrazbe (specializacije, magisteriji oz. doktorati).

Pet od sedmih domoznancev je sistematiziranih kot bibliotekarji (oz. bibliotekar-dokumenatlist in bibliotekar-domoznanec), dva pa opravljata domoznansko dejavnost kot vodji te dejavnosti.

Največji del delovnega časa posvetijo v vseh petih knjižnicah ustvarjanju domoznanske baze (62 %). Precej manj (26 %) ga porabijo za posredovanje teh znanj uporabnikom, še manj (po 3 %) pa raziskovalni in študijski dejavnosti, razstavnih dejavnosti ter strokovnemu izobraževanju. Še najmanj se ukvarjajo s publicistično dejavnostjo.

Skupina B/C

V to skupino smo ob analizi umestili tiste anketirane knjižnice, ki so se pri uvodnem (2. vprašanju) same sicer odločile za odgovor B (opravljajo domoznansko dejavnost v okviru drugega oddelka), vendar so njihovi odgovori na 16. vprašanje o tedenskem številu ur opravljanja domoznanske dejavnosti

pokazali, da se s to dejavnostjo ukvarjajo manj ko 1/3 delovnega časa, kar pomeni pravzaprav občasno. V to skupino smo tako umestili 18 knjižnic oz. 29,6 % vseh anketiranih. V skupini prevladujejo knjižnice III. in IV. tipa (vsakih po 38,8 %), med njimi pa so tudi tri knjižnice II. tipa in ena V. tipa.

Domoznansko dejavnost opravljajo torej v okviru drugega oddelka, vendar zelo raznoliko:

največkrat (v 38,8 % knjižnic) v oddelku za odrasle, v 16,6 % v oddelku obdelave gradiva, v 11,1 % v izposoji, v ostalih primerih pa v čitalnici, referenčni oz. informacijski službi. Z dejavnostjo so se v dveh primerih pričeli ukvarjati celo že sredi 60. let, 66,6 % anketiranih pa v zadnjem desetletju.

V teh 18-ih knjižnicah sicer opravlja domoznansko dejavnost 23 ljudi, vendar ob ostalih delovnih obveznostih. Kar 66,6 % jih namreč priznava, da domoznansko dejavnost opravljajo občasno in po potrebi, ostali pa so navedli, da to opravljajo od 1 do 10 ur tedensko, torej manj kot tretjino polne tedenske delovne obveze.

Izobrazbena struktura teh ljudi je v glavnem (91,3 %) visoka in višja, in sicer iz naslednjih strokovnih področij: po petkrat zgodovina in bibliotekarstvo, trikrat sociologija, ostalo etnologija, filozofija in geografija, en zaposleni pa je dosegel diplomu iz naravoslovnega področja. Dva domoznanca imata srednješolsko izobrazbo.

Dva od 23-ih občasnih domoznancev opravljata to delo poleg ravnateljavanja, 7 oz. 30,4 % jih opravlja to delo kot bibliotekarji ali informatorji, prav toliko kot višji knjižničarji ter eden kot knjižničar. Ostali (26,1 %) nam žal niso posredovali odgovora.

Kljub temu da domoznansko dejavnost opravljajo občasno, se le-ti domoznanci poskušajo še dodatno strokovno izobraževati ter pridobivati čim več praktičnih domoznanskih znanj. Najpogostejši način (83,3 %) je neformalna izmenjava mnenj s kolegi-domoznanci iz drugih knjižnic, 66,6 % jih obiskuje prireditve na domoznanskem območju. Organiziranega izobraževanja znotraj stroke se udeležuje 8 knjižnic iz te skupine (44,4 %), samoizobraževanja s pomočjo literature pa se poslužuje 7 knjižnic (oz. 38,8 %). S sorodnimi institucijami sodeluje le 5 knjižnic (27,7 %) in le v eni knjižnici se nadalje izobražujejo za pridobitev strokovnih nazivov. 16,6 % anketiranih nam na to vprašanje ni odgovorilo, kar je pojasljivo s tem, da knjižnice v tej skupini domoznansko dejavnost opravljajo v glavnem občasno ter jim za dodatno strokovno izobraževanje verjetno ne ostaja časa. Z enakim argumentom lahko pojasnimo tudi majhen delež odgovorov na vprašanje o izrabi delovnega časa za posamezna domoznanska opravila. Na to vprašanje nam je namreč odgovorilo le 44 % anketiranih, zato teh podatkov nismo upoštevali.

Skupina C

Ob sestavljanju vprašalnika smo predvidevali, da se bo v to skupino uvrstila približno polovica anketiranih knjižnic. Proti našim pričakovanjem se je sem umestilo le 23 knjižnic oz. 37,7 % anketiranih, v glavnem knjižnic III. in IV. tipa (91,3 %). Med temi je sicer tudi Mariborska knjižnica, ki je knjižnica I. tipa, vendar za njo po dogovoru domoznansko dejavnost že vsa leta opravlja Enota za domoznanstvo UKM.

Že ob sestavljanju vprašalnika smo se zavedali, da tudi knjižnice, ki se bodo odločile za to skupino, domoznansko dejavnost sicer opravljajo, vendar ne celovito. Želeli smo ugotoviti, v kolikšni meri to dejavnost opravljajo, zato smo jim zastavili dodatno vprašanje. Ponujena sta jim bila dva odgovora in odločili so se lahko za oba. V 17-ih knjižnicah (73,9 %) jih napotijo v knjižnice, ki celovito opravljajo domoznansko dejavnost, kar v 20-ih (86,9 %) pa jim poskušajo odgovoriti (tudi) sami. Večina jih je celo rangirala odgovore - najprej poskušajo odgovoriti sami in šele nato napotijo uporabnike v druge knjižnice. Skoraj 40 % jih je k vrnjenim vprašalnikom priložilo spremne dopise, v katerih so pojasnili te odgovore. Navedli so, da zbirajo domoznansko gradivo, vendar ne sistematično ter ga v večini primerov tudi ne obdelujejo, k temu pa jih je prisililo povečano zanimanje učencev, dijakov in ljubiteljskih raziskovalcev za tovrstne informacije.

5. Vsebinska analiza in zaključki

Uvodno tezo, da že sama specifičnost domoznanske dejavnosti pogojuje tudi specifičnost njenih kadrov, so rezultati raziskave potrdili. Tematska širina domoznanstva se v praksi slovenskega knjižničarstva namreč realizira s pomočjo domoznancev-strokovnjakov različnih potencialnih domoznanskih ved, od najbolj splošnih, npr. zgodovine, do posebnih glede na domoznansko območje, npr. pomorstva.

stroka	rang
zgodovina	9
bibliotekarstvo	9
slovenski jezik	5
sociologija	5
umetnostna zgodovina	4
geografija	3
primerjalna književnost	3
arheologija	2
etnologija	2

stroka	rang
francoski jezik	2
italijanski jezik	2
angleški jezik	1
filozofija	1
hrvaški jezik	1
klasična filologija	1
pomorstvo	1
ostalo	5
št. domoznancev	53

Slika 2: Strokovna izobrazba domoznancev

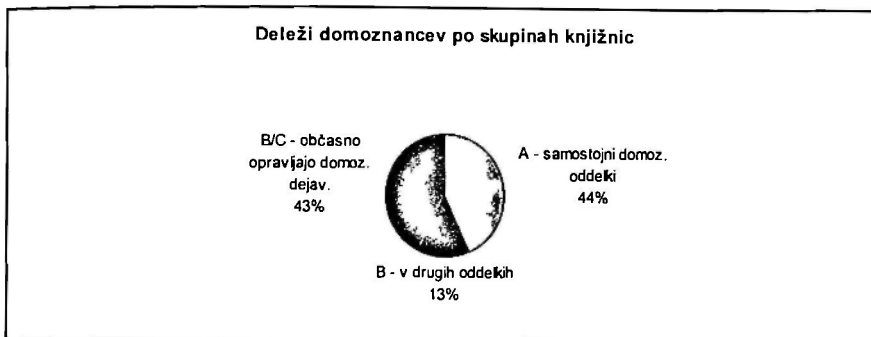
Opomba: V glavnem gre za dvopredmetne študije, zato se seštevek v stolpcu "rang" ne ujema s številom domoznancev.

Ugotovimo lahko, da je strokovna izobrazba domoznancev primerna glede na definicijo domoznanstva, morda je opaziti le primanjkljaj kadrov, ki bi domoznansko materijo proučevali še z vidika gospodarstva, torej ekonomistov. Vendar pa je razpršenost posameznih strokovnjakov po domoznanskih območjih zelo neenakomerna, kar pa je seveda pogojeno z organizacijsko strukturo opravljanja domoznanske dejavnosti v knjižnicah. Največja raznolikost kadrov je seveda v knjižnicah s samostojnimi domoznanskimi oddelki (po raziskavi knjižnice v skupini A), vendar pa je v teh knjižnicah že sicer zaposlenih več domoznancev (povprečno 2,3 na oddelek).

Raziskava je potrdila ugotovitve kolegov iz leta 1985⁴ o nosilcih domoznanske dejavnosti v slovenskih knjižnicah. Breme te dejavnosti še vedno nosijo iste osrednje, nekoč študijske knjižnice, ki se jim je do danes pridružilo še šest knjižnic (v raziskavi knjižnice v skupini A in B). V teh knjižnicah je zaposlenih več kot polovica (57 %) vseh domoznanskih kadrov (slika 3).

4 Gre za knjižnice, ki domoznansko dejavnost (v okviru svojih možnosti) opravljajo bolj ali manj načrtno.

Krnel-Umek, D., Rajh, B. Domoznanska dejavnost v slovenskem knjižnično-informacijskem sistemu." Maribor: Univerzitetna knjižnica, Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 1985, str.11.

Slika 3

Raznolikost domoznanskih kadrov se je potrdila tudi glede izobrazbene stopnje (slika 4).

Slika 4

Več kot polovica domoznancev (62 %) ima visoko izobrazbo, kar je glede raziskovalnega imperativa domoznanske dejavnosti optimalen delež. Zal ima le en domoznanec opravljen magisterij, vendar pa sistematizacije delovnih mest v domoznanski dejavnosti do sedaj še niti v eni knjižnici niso predvidele takšnega kadra. Domoznancev s srednjo izobrazbo je le 6 %, vendar menimo, da bi teh kadrov lahko bilo več, predvsem za dokumentacijsko-bibliografsko delo. Organizacijski vidik opravljanja domoznanske dejavnosti pa na raznolikost izobrazbene stopnje bistveno ne vpliva. Morda je opazno le to, da je največ višje izobraženih domoznancev v knjižnicah, ki domoznansko dejavnost opravljajo občasno.

Rezultati raziskave so nadalje potrdili eno od izhodiščnih tez, da je formalna izobrazba domoznancev le nujni, ne pa zadostni pogoj za uspešno opravljanje domoznanske dejavnosti. Nepogrešljiva so praktična oz. funkcionalna domoznanska znanja, ki si jih domoznanci pridobivajo z različnimi oblikami dodatnega izobraževanja. Raziskava je pokazala, da so v ospredju nefor-

malne oblike (slika 5), kot so sodelovanje in izmenjave mnenj s domoznanci iz drugih knjižnic (85 %), obiskovanje različnih prireditev na domoznanskem območju (73 %), samoizobraževanje s pomočjo literature (52 %) ter sodelovanje s domoznanci iz sorodnih institucij (46 %). Formalnih, organiziranih oblik izobraževanja, bodisi znotraj osnovne stroke bodisi znotraj knjižničarske stroke, se domoznanci udeležujejo manj. Sklepamo, da za nadaljnje pridobivanje znanj glede osnovne stroke v knjižnicah ni pravišnje stimulacije, kar kaže že prej omenjena sistematizacija delovnih mest. Za formalno izobraževanje znotraj knjižničarske stroke se sicer odloča skoraj 70 % anketiranih, vendar nam je znano, da le-to za domoznansko dejavnost skoraj ni organizirano. Knjižničarstvo kot stroka bo moralo za to vejo svoje dejavnosti v bodoče pokazati več zanimanja.

Slika 5

Domoznanci so pri pridobivanju praktičnih domoznanskih znanj, nepogrešljivih za svoje delo, prepuščeni sami sebi. Narava dela domoznanca je sicer takšna, da že pri osnovnem delu - ustvarjanju domoznanske dokumentacijske baze - sproti pridobiva velik del teh znanj, vendar le parcialno. Anketirani (v skupini A in B) so ocenili, da temu delu namenijo v povprečju kar 60 % delovnega časa, kar pomeni tudi količinsko kopičenje teh parcialnih znanj. Temeljitejše vedenje o domačem območju domoznanec pridobi s pripravo poizvedb oz. s posredovanjem informacij, temu pa namenijo v povprečju 25 % delovnega časa. Žal se je izkazalo, da so raziskovalni in študijski dejavnosti kot imanentni domoznanstvu odmerjeni le 3 % delovnega časa. Podobno velja za publicistično dejavnost (3 %), razstavnih dejavnosti pa je namenjeno le malenkost več delovnega časa (4 %).

Če razdelitev delovnega časa domoznancev ocenimo z vidika distribuiranja domoznanskih znanj, se izkaže, da so domoznanske baze kar pogosto uporabljane in da torej niso mrtev kapital. Za različne načine distribuiranja domoznanskih znanj (posredovanje informacij, raziskovalna, razstavna in publicistična dejavnost) domoznanci namerjajo v povprečju 35 % delovnega časa. Podatek je zaenkrat obetaven, vendar je potrebno predvsem publicistični dejavnosti posvetiti več pozornosti. Z njo lahko domoznanci popularizirajo svojo dejavnost najširšemu krogu uporabnikov, med njimi tudi sorodnim institucijam.

Ob primerjavi podatkov o načinu zaposlitev domoznancev v slovenskih knjižnicah se razdelitev njihovega delovnega časa pokaže v popolnoma drugačni luči (slika 6). Le 38 % domoznancev opravlja to dejavnost s polnim delovnim časom (40 ur tedensko), skoraj polovica (45 %) pa manj kot tretjino oz., kot so v vprašalnike mnogi sami zapisali, občasno! Ti podatki pravzaprav pomenijo, da se le 20 ljudi v slovenskem knjižničnem prostoru lahko popolnoma posveti domoznanski tematiki.

Slika 6

In kaj lahko na podlagi navedenih sumarnih rezultatov raziskave rečemo o liku knjižničarja-domoznanca? Ali se pokaže velika razlika med "realnim tipom" domoznanca in njegovim "idealnim tipom" kot je zasnovan v teoretičnih izhodiščih? In v čem so končno specifičnosti domoznanca v primerjavi s kolegom knjižničarjem?

Vseh domoznancev, bodisi polno, polovično ali občasno zaposlenih, je med strokovnimi delavci v obravnavani populaciji knjižnic 8 %. Zelo razveseljiv je podatek, da ima visoko izobrazbo kar 62 % domoznancev, med ostalimi

strokovnimi knjižničarskimi kadri pa le 27 % zaposlenih (vseh strokovnih kadrov v zajeti populaciji knjižnic je 651).⁵

Druga specifična lastnost domoznancev, ki so jo potrdili rezultati raziskave, je velika raznolikost opravil, s katerimi se srečujejo pri svojem delu. Sklepa-mo lahko o določeni meri prožnosti, komunikativnosti in zavzetosti domoz-nancev, saj veliko domoznanskih dejavnosti, ki jim mora knjižničar-domoz-nanec slediti, poteka izven matične ustanove in celo izven rednega delovne-ga časa.

Dvojna vloga domoznanca kot zbiralca in obdelovalca gradiva na eni strani ter kot informatorja in posredovalca gradiva na drugi strani se je potrdila kot naslednja specifična lastnost domoznancev v primerjavi s kolegi-knjižničarji. Ta specifičnost je najbolj vidna (preko sistematizacije delovnih mest) v knjižnicah, ki imajo samostojne domoznanske oddelke (skupina A) in v knjižnicah, kjer domoznanstvo opravljajo v okviru drugih oddelkov (skupi-na B), manj pa tam, kjer domoznansko dejavnost opravljajo občasno (skupina B/C). Precej je ta specifičnost zabrisana v knjižnicah, ki te dejavnosti sicer ne opravljajo celovito (skupina C), vendar poskušajo zaradi povečanega zani-manja uporabnikov za domoznansko tematiko posredovati vsaj najosnov-nejše podatke. Glede na to, da gre za manjše knjižnice z majhnim številom zaposlenih, ki hkrati opravljajo dela akcesije, obdelave, izposoje, informa-cijske službe in še česa, se postavlja vprašanje, koliko je njihovo posvečanje domoznanski dejavnosti, kljub trudu, strokovno nepristransko.

Vse navedeno kaže na dokaj specifičen lik knjižničarja-domoznanca, hkrati pa "realni tip" domoznanca zelo približuje njegovemu "idealnemu tipu", opisanemu v teoretičnih izhodiščih.

Pozitivna naravnost domoznancev, da poskušajo na vsako vprašanje odgovoriti čim bolj celovito ter dejstvo, da so pri tem velikokrat prepuščeni lastni iznajdljivosti, zbuja upanje, da bo zaživel stalnejša oblika sodelovanja med domoznanci, s tem pa se bo okrepila tudi strokovno-kadrovska osnova domoznanske dejavnosti.

Literatura

1. Dewe, M. *Local Studies Collections: A Manual Volume 1*. Hampshire: Gower, 1991, str. 108-126.
2. Hobbs, J. L. *Local History and the Library*. London: Deutsch, 1973, str. 238-245.

⁵ Novljan, S. "Splošnoizobraževalne knjižnice v letu 1995." *Knjižničarske novice* 6(1996)8-9, priloga str. 3.

3. **Kurnik-Zupanič, S., Praznik, V., Stavbar, V.** "Uporabniki v Domoznanskem informacijskem dokumentacijskem centru Univerzitetne knjižnice Maribor." *Knjižnica* 40(1996)3-4 : 237 - 259.
4. **Krncl-Umek, D., Rajh, B.** *Domoznanska dejavnost v slovenskem knjižničnoinformacijskem sistemu*. Maribor: Univerzitetna knjižnica, Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 1985, str. 11-24.
5. **Novljan, S.** *Splošnoizobraževalne knjižnice v letu 1990*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1991, str. 30-42.
6. **Novljan, S.** "Splošnoizobraževalne knjižnice v letu 1995." *Knjižničarske novice* 6(1996)8-9, pril. str. 1-8.
7. *Poročilo o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 1995*. Maribor: Univerzitetna knjižnica, 1996.